

**ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ
СУЧАСНОГО ВІЙСЬКОВО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ**

Купінець Л.Є., Обнявко Т.С.

Визначено сутність та структуру військово-промислового комплексу України. Проведені дослідження сучасного стану військово-промислового комплексу України, проаналізовано його сильні та слабкі сторони. Запропоновано основні напрямки розвитку ВПК у межах концепції сталого розвитку.

Протягом багатьох років питання забезпечення розвитку військово-промислового комплексу (ВПК) України, який після 1990 року знаходиться в хронічній кризі, є актуальним чинником соціально-економічної модернізації країни.

Негативні тенденції в розвитку ВПК України в значній мірі обумовлені загальним кризовим станом економіки країни, стресовими трансформаціями соціально-економічного та політичного середовища. Криза в діяльності Збройних Сил України (ЗСУ) та вітчизняного ВПК має системний характер і обумовлена різними причинами – багаторічним зниженням державних оборонних замовлень, значним скороченням фінансування ЗСУ, заборгованістю держави перед ВПК за виготовлену військову продукцію, порушенням інтеграційних зв'язків з підприємствами-партнерами інших країн, відсутністю ресурсозберігаючих технологій тощо.

У той же час ВПК відноситься до найбільших природокористувачів, діяльність якого надзвичайно шкідлива для навколишнього середовища. Екологічний стан, обумовлений функціонуванням ВПК є складним внаслідок військової діяльності, відсутності умов надійного зберігання і утримання наявного озброєння та військової техніки, випадків забруднення навколишнього довкілля.

Вплив ВПК на навколишнє середовище негативно відображається не тільки у мирний час, але і під час військових конфліктів. Увага до захисту довкілля ще більш зросла в умовах існуючого збройного конфлікту в східних областях України. У відповідності до схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 року №5/2015 Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», що визначає мету, вектори руху, дорожню карту, пріоритети та індикатори становлення та розвитку України, оборонні умови розглядаються на рівні з соціально-економічними, організаційними та політико-правовими умовами [1].

Саме за вектором розвитку передбачається сталий розвиток держави, забезпечення стійкого зростання економіки екологічно невиснажливим способом, а за вектором безпеки – реформа оборонно-промислового комплексу. Крім того реформа національної безпеки та оборони з метою

підвищення обороноздатності держави, реформування Збройних Сил України та інших військових формувань України відповідно до сучасних вимог віднесена до першочергових. В такому трактуванні визначення екологічної складової сталого розвитку ВПК набуває статус наукової проблеми, яка стосовно до підприємств цього комплексу практично не вивчалася. Значимість проблеми підкріплюється поширенням досліджень в напрямку розвитку «зеленої» економіки, яка передбачає захист інтересів суспільства, зниження ризиків для довкілля, відродження природного капіталу, збереження біорізноманіття шляхом перегляду практики господарювання в провідних секторах економіки.

Відмітимо, що складність означеної проблематики обумовлена певним дисбалансом ступенів розробки її складових та відповідного інформаційного забезпечення. Якщо проблема переходу України до сталого розвитку, розгляд цього вектору та його складових на мезо- та макрорівнях підкріплені значними науковими напрацюваннями сформованих та активно працюючих наукових шкіл та конкретними документами концептуального та стратегічного характеру, то будь-які дослідження в сфері функціонування ВПК до певного часу відкрито майже не обговорювалися. Лише починаючи з 1990 року в Україні почали з'являтися роботи, присвячені економіці оборонної промисловості. Суттєво просунули економічні дослідження у військовій сфері праці російських та українських вчених – В.В. Барабанова, С.Ф. Вікулова, Є.Ю. Хрусталева, В.І. Цимбала, С.І. Харченко, В.В. Черновскої, М.А. Чешкова, Ю.В. Шишкова, А.В. Щедрина, Р.А. Фарамазяна та інших. Ще менше наукових праць існує з економіко-екологічних проблем розвитку сучасного ВПК.

Проте, існуючі дослідження не розкривають аспекти сталого розвитку ВПК у системному їх різноманітті, хоча саме ВПК є надзвичайно складним соціо-технологічним явищем, найбільш загрозливим чинником для навколишнього довкілля та для самого існування людства.

Саме цей ракурс дослідження визначає його мету, що полягає у визначенні розуміння сталого розвитку підприємств ВПК з визначенням його складових стосовно специфіки означеного комплексу. У відповідності до мети окреслено низку завдань, які передбачають:

- дослідження поняття військово-промисловий комплекс;
- визначення об'єктів еколого-економічних досліджень в сфері ВПК;
- визначення сутності сталого розвитку підприємств ВПК;
- окреслення складових сталого розвитку ВПК;
- обґрунтування воєнно-техногенних факторів впливу на навколишнє середовище.

Вивчення існуючої законодавчої бази виявило, що стосовно означеної сфери досліджень широко застосовуються такі дефініції як «військово-промисловий комплекс» або «оборонно-промисловий комплекс», «оборонна промисловість», «військова промисловість» або «воєнна промисловість» [2-8].

Проведене дослідження надало можливість авторам зробити висновок, що перший термін виник у колишньому СРСР в 50-тих роках минулого століття, на початку «холодної» війни та розгортання гонки озброєнь і його можна було ототожнювати із оборонною промисловістю колишнього Радянського Союзу та східноєвропейських країн-членів Варшавського договору. Після розпаду Варшавського блоку та Радянського Союзу термін «оборонно-промисловий комплекс» (ОПК) продовжує використовуватися в окремих державах СНД.

Тому оскільки вітчизняний ОПК є важливою, але все ж складовою військової промисловості України, вважаємо за необхідне уточнення означених термінів, які вживаються у національному законодавстві, науці та практиці як синоніми. На наш погляд ОПК не може ототожнюватися з усією військовою промисловістю України. Більш того, зважаючи на курс України на інтеграцію до Європейського Союзу, потрібно враховувати, що у законодавчій базі країн-членів ЄС такий термін взагалі не використовується. Тобто залишається ВПК, який розглядається як альянс військової промисловості, армії та пов'язаної з ними частини державного апарату й науки. Це визначення достатньо ємне і універсальне, є загальноприйнятним і відповідає сучасним реаліям.

Базуючись на аналізі викладених позицій, наведемо основні види структури ВПК за різними ознаками (рис. 1-2).

Рис. 1. Структура ВПК України за соціально-функціональною ознакою*

* Джерело: розроблено авторами з використанням [9-12].

Характерним елементом ВПК розглядається підприємство, тісно пов'язане з науковим комплексом і вищою школою. Ці підприємства можуть діяти як у формі казенного або унітарного підприємства, так і у вигляді акціонерного товариства з різним ступенем державної участі [13, с.52]. Разом з тим основною функціональною одиницею еколого-економічних досліджень може виступати військовий об'єкт Збройних Сил України [14, с. 61]. Вважаємо, що до цього переліку можна приєднати контингент військового об'єкту ЗСУ, який може розглядатися як об'єкт вивчення в просторовому контексті з точки зору впливу на довкілля.

Рис. 2. Структура ВПК України за функціональною ознакою призначення продукції та послуг*

* Джерело: розроблено авторами з використанням [9-12].

Наведемо деякі кількісні оцінки, що характеризують ВПК. Україна одержала в спадщину від колишнього СРСР близько 700 оборонних підприємств. Найпотужнішими були 344 організації: 205 виробничих об'єднань (підприємств) і 139 науково-виробничих об'єднань (організацій) із загальною чисельністю працівників близько 1,5 млн. чол. [15, с.162-163]. Але вже у 2009 році кількість оборонних підприємств у порівнянні з 1991 р. скоротилось втричі, кількість працівників оборонних

підприємств - у 6,5 разів, а обсяг виробництва – у 10 разів. Станом на початок 2015 року український ВПК втратив 12 підприємств у зоні АТО в п'яти містах, ще 13 оборонних підприємств перебувають у стані санації або банкрутства [16]. Крім того на тимчасово окупованій території АР Крим розташовані 13 об'єктів, що раніше входили до Державного концерну «Укроборонпром». Крім того, на території України розташована значна кількість об'єктів ВПК: військових баз, складів боєприпасів, сховищ паливно-мастильних матеріалів і ракетного палива, полігонів тощо.

Після 1991 року за роки незалежності в Україні рівень фінансування заходів щодо переозброєння армії щороку не перевищував 150 млн. доларів США, або 10 % оборонного бюджету, що менше майже вдвічі від таких країн, як Польща та Румунія [17, с. 91]. У той же час чисельність ЗСУ у 2005-2014 роках має тенденцію до зниження, хоча з 2007 р. по 2010 рік не змінювалась. У 2013 році вона склала лише 67,6% від рівня 2005 року.

У той же час, за роки незалежності Україна закріпилась на світовому ринку озброєнь. Експорт продукції оборонних підприємств складав 65-75% загального обсягу виробленої ними продукції, тоді як на внутрішньому ринку споживається лише незначна її частка (менше третини). У 2012 р. обсяг експорту відносно 2005 р. збільшився більш ніж у 4 рази. Експорт здійснювався за рахунок поставок нового озброєння і військової техніки та техніки, що зберігалась з радянських часів.

Сьогодні єдиним комплексним програмним документом у військово-технічній сфері є Державна цільова оборонна програма розвитку озброєння та військової техніки ЗС на 2012-2017рр., затверджена Постановою КМ України №46-2 від 1 лютого 2012 року.

У відповідності до означених векторів розвитку важливим напрямком подальшого відродження ВПК України є розробка заходів щодо сталого розвитку, складовою яких є урахування екологічного вектору. Під «сталим (стійким) розвитком» в економічній літературі розуміється «здатність системи виконувати роботу проти дії зовнішніх сил по збереженню, відтворенню та розвитку самої себе при зміні зовнішніх умов». В умовах сучасних викликів стратегія сталого розвитку підприємства формується під впливом складного комплексу факторів. Існує відома теза, відповідно до якої під стратегією стійкого розвитку підприємства варто розуміти довгостроковий, послідовний, конструктивний, раціональний, підкріплений ідеологією, стійкий до невизначеності умов середовища план, спрямований на постійне відновлення структурного й функціонального змісту виробничо-економічної системи (підприємства), з метою формування такого економічного стану, при якому господарська діяльність забезпечує в умовах зовнішнього середовища, що змінюється, загальну еколого-економічну ефективність функціонування й виконання відповідних зобов'язань [18, с.39].

Саме такий підхід визнано пріоритетним, оскільки Україна є учасницею багатьох міжнародних еколого-економічних конвенцій та двосторонніх угод. Зокрема, це: Договір про заборону випробування ядерної зброї в атмосфері, космічному просторі й під водою (Москва, 1963); Конвенція про заборону розроблення, виробництва та нагромадження запасів біологічної і токсичної зброї, їх знищення (Лондон, Москва, Вашингтон, 1972; ратифіковано Україною у 1975 р.); Конвенція про запобігання забрудненню моря скидами відходів та інших матеріалів (Лондон, 1972; ратифіковано у 1975 р.); Конвенція про охорону світової культурної та природної спадщини (Париж, 1972; ратифіковано у 1988 р.); Конвенція про заборону військового або будь-якого ворожого використання засобів впливу на природне середовище (Женева, 1978, ратифіковано у 1978); Конвенція про транскордонне забруднення повітря на великі відстані (Женева, 1979; ратифіковано у 1980 р.); Конвенція про контроль транскордонних перевезень токсичних відходів та їх видалення (Базель (Швейцарія), 1989); Конвенція про транскордонний вплив промислових аварій (Гельсінкі, 1992); Конвенція про охорону та використання транскордонних водотоків і міжнародних озер (Гельсінкі, 1992) і багато інших.

Між тим екологічним проблемам в означеному секторі приділяється недостатньо уваги. Можна окреслити такі основні елементи екологічної небезпеки, що створюють окремі ланки ВПК:

- відсутність ресурсозберігаючих технологій у виробництві продукції військового призначення;
- проблема утилізації відходів;
- забруднення атмосфери;
- деградація земель;
- забруднення водних ресурсів;
- проблема утилізації боєприпасів.

Утилізація боєприпасів для України стала нагальною необхідністю, оскільки саме до України було вивезено арсенали військ колишнього СРСР, що дислокувалися в країнах Центральної та Східної Європи. На сьогоднішній день на території України розміщено 135 арсеналів, баз і складів, на яких, за даними Міністерства оборони, зберігається близько 771,4 тис. т надлишкових і непридатних до подальшого використання та зберігання ракет і боєприпасів. Державна програма їх утилізації, за повідомленням військового відомства, розрахована до 2017 р., але через значне перевищення термінів зберігання майже всі боєприпаси стануть непридатними значно раніше цього терміну.

Склалася стійка тенденція до збільшення обсягів утилізації боєприпасів. В 2013 році було утилізовано боєприпасів в 2 рази більше, ніж у 2005 році. У 2013 році було утилізовано ракетного палива (меланжу) в 20,3 рази більше в порівнянні з 2008 роком. Всі ці дії можна вважати позитивними, але формування нової моделі розвитку ВПК повинно базуватися на ідеологічній платформі, яка не тільки враховує екологічну складову досягнення сталості, але й реалізує її.

Проведені попередні узагальнення дозволили класифікувати види воєнно-техногенних факторів впливу на навколишнє середовище (табл. 1).

У широкому сенсі сталий розвиток можливий виключно на основі економічної стабілізації, пріоритетної реалізації економічної складової, орієнтованої на впровадження новітніх технологій і на цій базі – вирішенні екологічних, соціальних, політичних та інформаційних проблем.

Таблиця 1

Види воєнно-техногенних факторів впливу на навколишнє середовище*

Види воєнно-техногенних факторів на навколишнє середовище	Прояви впливу воєнно-техногенних факторів на навколишнє середовище
1. Механічний вплив на довкілля	
Порушення ґрунтового покриву	Порушення покриву автомобільною та бронетанковою технікою, в наслідок вибухів боєприпасів під час навчань та бойових дій, внаслідок діяльності підприємств ВПК.
Забруднення боєприпасами, що не розірвалися	Забруднення боєприпасами, що не розірвалися, під час навчань та бойових дій.
Забруднення металевими відходами	Попадання металевих частин боєприпасів під час навчань та бойових дій, залишків неутилізованої пошкодженої військової техніки, металевих відходів підприємств ВПК.
Дегуміфікація ґрунту	Втрата гумусу та зниження родючості ґрунту наслідок воєнно-техногенного впливу ЗСУ та підприємств ВПК.
Дефляція ґрунту	Руйнування і знесення ґрунтів вітром після пошкодження військовою технікою та вибухів боєприпасів, внаслідок знищення лісів під воєнно-техногенним впливом.
Ерозія ґрунту	Руйнування ґрунтів поверхневими водами, заболочування після пошкодження військовою технікою та вибухів боєприпасів, внаслідок знищення лісів під воєнно-техногенним впливом.
2. Хімічний вплив на довкілля	
Забруднення навколишнього середовища важкими металами	Забруднення викидів важких металів під час навчань та бойових дій.
Забруднення навколишнього	Забруднення нафтопродуктами, пропаном та бутаном, паливно-мастильними матеріалами під

середовища вуглеводнями	час функціонування підрозділів ЗСУ, навчань та бойових дій, роботи підприємств ВПК.
Забруднення ґрунту залишками порохів	Забруднення ґрунту залишками викидів порохових газів під час навчань та бойових дій.
Забруднення ґрунту залишками вибухових речовин	Забруднення ґрунту залишками вибухових речовин під час навчань та бойових дій.
Забруднення повітря в результаті емісії газів двигунами внутрішнього згоряння	Забруднення викидів газів внаслідок роботи двигунів внутрішнього згоряння автомобільного транспорту.
Забруднення повітря в результаті емісії порохових газів	Забруднення повітря викидами порохових газів під час навчань та бойових дій.
Забруднення повітря в результаті емісії газів вибухових речовин	Забруднення повітря викидами порохових газів під час детонації вибухових речовин під час навчань та бойових дій.
3. Фізичний вплив на довкілля	
Світлове забруднення	Надлишок нічного освітлення в результаті діяльності складових підрозділів ВПК, що порушує природні ритми біосфери
Вібраційне забруднення	Хвильове забруднення навколишнього середовища внаслідок стрільби зі зброї, функціонуванні військової техніки а виробничого обладнання військових підприємств, обладнання комунально-побутових об'єктів ВПК.
Акустичне забруднення	Понадприродний шумовий вплив внаслідок проведення стрільб, вибухів боєприпасів, функціонування військової техніки та виробничого обладнання підприємств ВПК.
Електромагнітне забруднення	Вплив електромагнітних випромінювань в місцях розташування радіолокаційних станцій, засобів радіозв'язку, навігації, радіотехнічних систем, ліній електропередач.
Теплове забруднення	Понадприродний тепловий вплив в місцях функціонування військової техніки та виробничого обладнання підприємств ВПК.
4. Біотичний вплив на довкілля	
Деградація екосистем	Знищення та пригнічення біосистем внаслідок техногенної діяльності підприємств ВПК, застосування зброї та військової техніки.
Збіднення біорізноманіття	Збіднення біорізноманіття внаслідок комплексного негативного впливу діяльності складових ВПК.

Прямий біоцид елементів біоценозу	Спричинення ушкоджень та загибелі біологічних об'єктів, деградація екосистем під впливом діяльності підрозділів ЗСУ та оборонних підприємств.
Біогенна акумуляція шкідливих речовин	Накопичення шкідливих речовин в місцях розташування підрозділів ЗСУ та оборонних підприємств.

*Джерело: складено авторами на підставі [19, 20].

Саме економічний чинник внаслідок синергійного впливу суттєво визначає всі інші чинники.

Визначення прояву синергетичного ефекту забезпечується через дослідження головних передумов та загроз сталому розвитку національної економіки як цілісної системи. У їх складі: економічний вектор; формування політичних передумов; соціальний вектор; екологічний вектор; створення інформаційних передумов (табл. 2)

Таблиця 2

Вектори сталого розвитку ВПК України*

Сутність проблеми	Напрями вирішення
Економічний вектор	
Зростання державного боргу; - дефіцит державного бюджету; - низький рівень технологічної культури виробництва; - максимізація, а не оптимізації темпів економічного зростання; - спад виробництва; - поглиблення протиріч між економічним розвитком і соціальним прогресом, суттєве відставання національної економіки від розвинутих країн світу.	Впровадження парадигми сталого розвитку об'єктів ВПК. Облік матеріального потоку і застосування принципу економії ресурсів. Зниження високих накладних витрат. Випуск продукції «подвійного» призначення – для ВПК та для цивільних потреб Диспетчеризація виробництва та вдосконалення організації збереження озброєнь.
Екологічний вектор	
Відсутність ресурсозберігаючих технологій у виробництві військової продукції	Здійснення принципу превентивності щодо охорони навколишнього середовища. Посилення синергетичної взаємодії економіки та екології. Впровадження енергоефективних технологій, що підвищить конкурентоспроможність підприємств ВПК у глобальному виробництві та знизить негативний вплив на навколишнє

	середовище.
Проблема утилізації відходів	Формування програми утилізації або безпечного зберігання відходів підприємств ВПК.
Забруднення атмосфери	Скорочення обсягів шкідливих викидів в атмосферу.
Деградації земель	Формування програми захисту та відновлення ґрунтів від фізичних та хімічних впливів, обумовлених специфікою ВПК. Розроблення програми підвищення лісистості територій під військовими об'єктами.
Забруднення водних ресурсів	Формування програми захисту водних ресурсів від впливів, обумовлених специфікою ВПК.
Соціальний вектор	
Екологічна підготовка кадрів ВПК	Підвищення рівня суспільної екологічної свідомості Впровадження соціально-екологічних рамок умов господарювання.
Створення системи техногенної безпеки	Проведення власної державної політики у сфері регулювання техногенної безпеки. Розширення діяльності держави у питаннях зменшення промислового ризику на підприємствах ВПК. Впровадження комплексних організаційних, технологічних і наукових заходів, спеціально підготовленого персоналу і структур.
Розвиток еколого-економічних досліджень щодо діяльності ВПК	Вдосконалення системи інтегрованого екологічного управління на підприємствах ВПК. Удосконалення регіональної екологічної політики, що враховує інтереси ВПК.
Політичний вектор	
Відсутність координації та програмних цілей розвитку ВПК, слабка нормативна база та низька компетентність керівництва	Посилення діяльності уряду в сфері сприяння підвищенню поінформованості, компетентності, розробки та поширення новітніх технологій . Формування належної нормативної бази, яка регулює зберігання, транспортування та обробку відходів

	підприємств ВПК.
Створення інформаційних передумов	
Відсутність надійного і захищеного інформаційного забезпечення управління	<p>Створення організаційної структури для інформаційного забезпечення діяльності всіх складових ВПК.</p> <p>Проведення комплексної рекламно-інформаційної, просвітницької кампанії з метою формування в суспільстві розуміння цінності сприятливого для життєдіяльності людини навколишнього природного середовища.</p> <p>Створення учбових центрів, бізнес-центрів для розвитку інформаційного забезпечення діяльності складових ВПК</p> <p>Сприяння розвитку комунікацій, надійному забезпеченню управління інформацією.</p>

* Джерело: власна розробка авторів

Висновки та перспективи подальших досліджень. Процес формування державної секторальної екологічної політики потребує поглибленого вивчення взаємозв'язків економічного та екологічних чинників, удосконалення державної системи управління екологічною безпекою.

До основних завдань екологоорієнтованого розвитку ВПК належать:

- комплексне обстеження й оцінка рівнів забруднення ґрунту, повітря й води в межах впливу ВПК;
- визначення, розробка та реалізація конкретних заходів щодо ліквідації та попередження шкідливих наслідків діяльності військових формувань і підприємств ВПК;
- розробка та реалізація рекомендацій стосовно усунення чинників шкідливого впливу на навколишнє середовище (використання досконалих технологій утилізації боєприпасів, токсичних речовин, створення екологічно безпечної військової техніки та зброї тощо);
- створення ефективного механізму відповідальності підприємств оборонного комплексу за заподіяння шкоди навколишньому середовищу та заохочення до мінімізації шкідливого впливу на навколишнє середовище.

Враховуючи значимість ВПК для України потрібно сформулювати стратегічне бачення екологоорієнтованого розвитку цього сектору із залученням до формування спільного погляду на проблему НАН України, Міністерство оборони країни, Міністерства екології та природних ресурсів України, Міністерство аграрної політики та продовольства України, представників громадських організацій, місцевих органів влади.

Література:

1. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» Указ Президента України від 12 січня 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: №5/2015 <http://www.president.gov.ua/documents/18688.html>.
2. Щодо вирішення деяких проблемних питань правового забезпечення трансформації та розвитку військової промисловості України": Аналіт. зап. відділу стратегій реформування сектору безпеки та відділу глобалістики та безпекових стратегій / В.П. Тютюнник, В.К. Горovenko [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1228/>.
3. Закон України "Про оборону України" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>.
4. Закон України "Про основи національної безпеки України" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
5. Закон України "Про організацію оборонного планування" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2198-15>.
6. Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України "Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2013 році" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Poslannia_2013-c7954.pdf.
7. Матеріали круглого столу «Военно-технічна та оборонно-промислова політика України: погляд у майбутнє», проведеного 29.11.2012р у НІСД (м.Київ) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1005/>.
8. Демидов Б., Величко А., Волощук И "Системно-концептуальные основы деятельности в военно-технической области" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.security.ukrnet.net/d-stati/vel-zm.pdf>.
9. Неботов П. Спроможності національного оборонно-промислового комплексу із задоволення потреб Збройних Сил України в озброєннях і військовій техніці // Альманах сектору безпеки України 2012 / Центр Разумкова. – К.: Видавництво «Заповіт», 2013. – С. 119-128.
10. Бадрак В. Україна на світовому ринку озброєнь: Аналітична записка Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння // <http://old.niss.gov.ua/cacds/resu/0525.html/>
11. Бадрак В., Згурец С. Обзор оборонной промышленности Украины // Альманах по вопросам государственного управления в секторе безопасности Украины 2010 Женева – Киев, Женевский центр демократического контроля над вооруженными силами 2010 – 218 с. (Серия по вопросам менеджмента сектора безопасности и обороны, №2)
12. Викулов С.Ф., Хрусталеv Е.Ю. Российский оборонно-промышленный комплекс: финансово-экономический и институциональный анализ // Аудит и финансовый анализ. –2010. – С. 1-15.

13. Лозинский С. В. Формирование механизма социально-экономического регулирования российских предприятий ВПК в условиях экономической трансформации: Дис. ... канд. экон. наук : 08.00.05 . – М.: РГБ, 2003. – 177 с.

14. Воробьева В.В. Военная экология в структуре современной экологии (критический анализ) // Военная мысль. – 2012. – № 4. – С. 55-63.

15. Горбулін В. Оборонне будівництво в Україні: проблемні питання розвитку ОПК й підходи до їх вирішення [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://gazeta.dt.ua/POLITICS/oboronne_budivnitstvo_v_ukrayiniproblemni_pitannya_rozvitku_opk_y_pidhodi_do_yih_virishennya.html

16. Романов Р. За друге півріччя 2014-го ми поставили у військо більше зброї, ніж за всі роки існування Укроборонпрому [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Politics/128106>.

17. Дмитренко Г.В. Державне управління в контексті фінансування щодо розвитку озброєння та військової техніки Збройних Сил України // Інвестиції: практика 90 та досвід. – 2010. – №8. – С.90-93.

18. . Оцінка тенденцій еколого-техногенної ситуації у світі": Аналіт. доповідь відділу екологічної та техногенної безпеки НІСД / Д. Бірюков [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/703/>

19. Пріоритети інвестиційного забезпечення структурних реформ у промисловості України: Аналіт. доповідь НІСД / Собкевич О.В., Шевченко А.В., Сухоруков А.І., Белашов Є. В.. – К.: НІСД, 2014. – 57 с.

20. Напрямки вдосконалення природоохоронної діяльності в Збройних Силах України: Науково-методичний посібник / За редакцією О.С. Лисенка, С.М. Чумаченка, Ю.І. Ситника. – ННДЦ ОТ і ВБ України, 2006. – 424 с.

Abstract

Kupinets L.E., Obniavko T.S.

Modern military industrial complex in the framework of stable development

The essence and structure of Military-industrial complex (MIC) of Ukraine have been determined. Researches of the modern state of Ukraine's military and industrial complex are conducted, strong and weak sides and also the most prespective possibilities of MIC are analysed. Basic directions of Ukraine's military industrial complex development within the stable development conception are offered.